

Հազիւ վերջ կու տար նա իր խօսքերուն,
Ահա Մըխիթար կը մըտնէր ի տուն.
Չոր տեսնելով մայրն ինկաւ մարեցաւ,
Իրար խառնուեցան վիշտ սուգ, խինգ ու ցաւ:

Անհուն խնդուեցեամբ լըցաւ բոլոր տունն,
Ձի մետեալ կարծուածն՝ հասաւ կենդանւոյն,
Այսպէս սոսկալի այն ճամբորդութիւն
Հասաւ ի վախճան տանջանօք անհուն:

* * *

Միխիթարայ կենաց զբժնդակ ձրմեան
Անցաւ ու հասան զարնան քաղցր օրերն.
Մայրենի զըրկաց զըզուանքն ու համբոյր
Ժըպտէին իրեն իրեն զով զեփիւտ:

Ո՛հ, սրբան քաղցր է խնջ ուղեւորի՝
Որ դէպ ի հեռու տեղ կ'ուղեւորի
Քաղցրիկ հովանին ծառի մ'երկնածայր.
Կամ մեղմ առուակին ջրերիլ պայծառ:

Նոր ոգի զգեցած ու նոր ուժերով
Ձեռք կ'առնու իրեն ուղին աշխուժով,
Հասնելու փութով իր նըպատակին,
Որուն կը ցանկար նա ետանդազին:

Սապէս Մըխիթար թօթվելով վրայէն
Բոլոր զբժնդակ խօթութիւնքն իրեն,
Ձեռք առաւ իրեն առաջին ջանքեր,
Իրեն ուղեւոր փորձ ու անվեհեր:

Պէտք էր նա հասնիլ սուրբ նըպատակին,
Հարթել արգիլքներն իր ճանապարհին,
Աղեղէն փըրթած սլաքի մը նման
Որ օղը ճեղքէ՝ սլանայ անխափան:

Սլացաւ սըրացաւ հայրենի տունէն,
Ինչպէս ծիծեռնիկն իր շինած բունէն,
Ու գնաց թռուեցաւ ի սուրբ Նըշան վանք,
Իր անուշ մընչմանց զըտնել արձագանգ:

Ո՛րքան սըրտայոյց է գիշեր ատեն՝
Երբոր պաղպաղուն լուսնակը վերէն
Մի՛ գուցէ ծեծի տակ մեծնի ըսին,
Եւ իրենք մահու պարտական գատուին:

Թերկիր կը հեղու իր ցոլքերն արծաթ՝
Լըսել սոխակին շեշտեր խաղաղակթ:

Ո՛հ, սրբան քաղցրիկ է այն մեղեդի
Որ ամբիծ սըրտին մէջը կը լրսուի,
Ուր կրէց՝ աշխարհի ձայներ բացակայ,
Միայն հոգւոյն սուրբ բընարը թըրթոյ:

Այսպէս էր սըրտիլը Մըխիթարայ.
Ի զուր կը լարէր ցանցեր սառանայ՝
Մոլորցնելու զինքն յուղւոյն հոգեփայլ,
Որուն մէջ յառաջ կ'երթար մեծաքայլ:

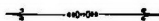
Սուտ է Պառնասոս, սուտ է Հելլեոն,
Սուտ են մուտաներն որ բընակէր հոն,
Պիղծ իրենց բընարք, պիղծ է երգերին,
Պիղծ է գիւցաններն զորքս երգեցին:

Քրնարի անուշ կը լըսեմ ձայներ,
Երգեր որ հասնեն ամպերէն ի վեր.
Մուսան Հոգին սուրբ, երգին նիւթ երկինք,
Լըսեն ու հըրճուին վերինք ու ներքինք:

Այսպիսի բընար էր Մըխիթարայ:
Երգեց յօրինեց նոյն քնարին վըրայ
Թագաւորներուն իմաստնազունին
Ազգու խրատներն Առակաց գրբքին:

Հ. Ա. ՂԱԶԻՅԵԱՆ

Շարայարեղի

Հ Ա Ն Ք

ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՍՏՈՒԿԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆ

(Շար. տես էջ 449)

Լանթան

ԼԱՆԹԱՆ անուամբ կոչի մետաղն, զոր 1840ին Մոսանտէր գտած է: Չուա հայեւրէն բառ մը չէ, այլ յունարէն λαந்தαν Լանթանօ, գր. Lanthane, իտ. Lantano բառին տառադարձութիւնն է: Առաջին անգամ սոյն բառը Հ. Քալուսի 1870ին տառադարձած է. իսկ Հ. Օ. Գուրգեն 1853ին՝ լատ. Lanthanium հոմանիշը Լանթանիւմ կը տառադարձէ. այս երկրորդ հեղինակը Լանթան Յիմ բառը աննշան համարած է, սակայն

նշանակէ ծածկում⁶ . այս մետաղը Կերիտոնի մէջ ծածկուած ըլլալով յունարէն այսպէս կոչուած է : Հին քիմիա մը (1853) և նոյնպէս Նուրիճանեան 2. Բարսեղ 1856ին գործածած են Լամթամ բառը և այժմ առ հասարակ աւելն գիտական գրոց մէջ աւելի յի. Լամթամ տառադարձութիւնը կը գործածուի քան թէ լատ. Լամտամիոն :

Լաւա

Լաւա բառն է զուտ տառադարձութիւն իտ. Lava (կը թրգ. յսովարձագոն տեղատարափ) հոմանիշին . և այս բառին գործածութիւնը նոր է . վերջերս Հրատարակուած ուսումնական գրոց մէջ առ հասարակ իտ. այսպէս կոչուի . սակայն ասոր զուտ Հայերէնն կամ հոմանիշն (եթէ կրնայ համարուի) պաւ կաս չէ մեր Հայ բառարաններէն . նախ կը գտնենք Հայկազեան բառարանին մէջ Հրաւ . հոսանք ** նոյնանիշ բառն . դարձեալ նոյն բառարանին մէջ կը գտնենք երկրորդ հոմանիշ մ'ալ այսինքն յամոնոյ *** բառն . Բայց այդ երկու բառերն կրնան սեփականուիլ այն Հրաբխային նիւթին զոր առանձին անուամբ Lava կը կոչեն . ըստ երկրաբանական գիտութեան, Հրաբուխներու բաժանկէն կը հոսին մոխիր, քար, ջրեղէն գոլորշի, կազեր և ուրիշ զանազան հանքեր, որոնք ամէնն ալ Հրաշէկ վիճակի մէջ կը գտնուին՝ երբ Հրաբխէն դուրս ժայթքին, ուստի հաւանաւ կան իր թուի թէ այդ նախնեաց Հրահոսամբ և յամոնոյ բառերն լայնաբար կը նշանակեն Հրաբխէն ժայթքած այն ամէն Հրաշէկ նիւթերը քան թէ առանձնապէս Lava անուանեալ քարերն : Մեր հեղինակներէն ոմանք յիշեալ երկու հոմանիշները Lavaի յատուկ նոյնանիշ կ'ընդունին ու կը գործածեն . բայց եթէ կը ներուի մեր կարծիքն յայտնելու, մենք ըստ գիտութեան, այդ Հրաբխային նիւթերը առանձինն անուամբ իրարմէ որոշելու համար, Հրաշէկ քարերը կը հաւանինք յամոնոյ կոչելու կամ Լաւա, ինչպէս արդէ շատ Հայ գիտնականներ կը գործածեն . իսկ Հրահոսամբ բառը ամբողջ Հրաբխային նիւթոց սեփականելն լաւագոյն կը տեսնենք :

Լեռնաքիւրեղ

Աւելորդ հոմանիշ բառ մ'է, որ կը տրուի գլ. Cristal de roche բառին . աւելորդ է, վասն զի նոյն եւրոպական բառը Հայերէն ընտիր հոմանիշներ ունի, որ են Վանալին, Ալլին Վանի կամ Վանալայ, Բիւրեղ, և ըստ ոմանց նոյն իսկ Պաղպաղակ, Լեռնաքիւրեղ բառն նոր յինուած, և է յարմարական **** Թարգմանութիւն գլ. Cristal de rocheի :

Լեռնափայտ

Բառարաններու մէջ կը պակսի այս բառը, կը նշանակէ թխագոյն կտուաքար մը . իտալ. բառն է Legno di montagna, զոր Թարգմանեցինք Լեռնափայտ : Կը կոչուի նաեւ հասարակ ամկէզ քար, Asbeste ligniforme .

Լիթիւմ

Մետաղական պարզ մարմին մ'է, որ կը կոչուինաւ փոքր տարբերութեամբ Լիթիում ***** , կամ Լիթիոն ***** , Բառս տառադարձեալ է յունարէն Λίθιος—Լիթիոս [քարեղէն] բառէն . եւրոպ. լեզուով համահնչեակ յորջորջումն ունի լտ. գլ. Lithium, իտ. Litio :

Լիւդաքար

Փորձաքար և Լիւդաքար հոմանիշ բառեր են : Առաջին անգամ Լիւդաքար բառը գործածած է Հ. Քալունի . և որովհետեւ այս փորձաքարը աւելի Լիւդիոյ մէջ կը գտնուէր՝ անտի թէ եւրոպացիք և թէ մենք տեղւոյն անուամբ կոչած ենք Լիւդաքար :

Լուսածին

Բառս է կէս Թարգմանութիւն յն. փոջ լյս, փէրա քերտմ . ըստ ուղիղ Թարգմանութեան պիտի ըլլար Լուսաքեր, բայց այն ա-

⁶ Փաշ. հանրագիտակ ուսումնական բառարան մը կը գրէ . Lanthane (du gr. λανθάνω, être caché) : Bouillet. 1896 :

⁷ « Հրաբխանք, գետոցն հրեղինաց » : Մանգ :

⁸ « Իրիտուսէլ փելիտփայլի առ մեծն Աղեքսանդր աշխարհի փրայ դրած Թղթի Թարգմանութեան մէջ գրուած է . « Լիւդաք և Եանէ

խանձողս հանդերձ հորջն վերաբերեն » :

**** Գարմարական կը կոչենք այդ բառի Թարգմանութիւնը վասն զի ըստ բառ առ բառ Թարգմանութեան պէտք էր կոչել Ժայռաքիւրեղ :

***** Սկզբունք Գիմական Գ. Ս. Վահանեան : Թարգմանեալ 1853. էջ 80 :

տեն չփոթութիւն կը ծագէր և չէր որոշուեր չափահանակայ այլանիշ բառերէն, անոր համար Հ. Քաջունի փոխանակ լուսամբի, լուսամբի* թարգմաններ է: Լուսածին բառն ընտիր է՝ հայահանակ, ներդաշնակ, բայց սա՛կայն մեր ուսումնական գրոց մէջ ընդունեալութիւն չէ գտած: Հաստին յն. բառն տառադարձութիւնը Փոսփոր բառն կը գործածենք: Երայր եւս կ'ընդունի Փոսփոր բառը բայց ոչ լուսամբը. սակայն Հանքին բաղադրութեան միոյն Phosphate կը սեփականէ լուսամբաւ բառը, զոր Հ. Քաջունի կազմած է: Ոմանք յն. բառին հնչումն ալ պահելով, կոչած են ֆոսֆոր. մեզ լաւագոյն կ'երեւի այս երեք հոմանիշներու մէջ Հ. Քաջունոյ կազմած լուսամբ բառը, և որովհետեւ իւր այդ թարգմանաբար կազմած բառն ալ մեր լեզուի մէջ ի վաղուց կը գործածուի այլ և այլ նշանակութեամբ***, ներուի մեզ ըսելով է բառերու չփոթութեանց տեղի չի տալու համար, ընտրելի է տառադարձեալ (Փոսփոր) բառի գործածութիւնը, որ արդէն ընդհանրացած է:— Բաց ասոր լուսամբն բառը եթէ սեփականեցէ գգ. Phosphoreի, սխալ է, վասն զի այժմ կայ նաեւ լոյս առաջ ընդդէմ կողմը, որ կոչի գգ. Photogène, իտ. Fotogeno, զոր բառ առ բառ թարգմանելով կը կազմուի լուսամբն բառը, որով նախենաց լուսամբն այլաբանութեամբ և անակնադարձ գործածուած բառը, եթէ կ'ուզենք ուսումնական բառի մը սեփականել, աւելի Photogèneի քան թէ Phosphoreի կրնանք տալ: Վերջերս հրատարակուած ուսումնական գրքի մը մէջ փոսփոր կ'ունենայ ուրիշ հոմանիշ մ'ալ՝ Լուսակիր, նոյնպէս այս բառն աւելորդ էր հրապարակ Հանքին, վասն զի նաեւ սա վերոյիշեալ լուսամբն ու լուսամբը բառերուն պէս ի նախնեաց տարբեր իմաստներով գործածուած**** ըլլալով, չփոթութիւն կը պատ-

ճառէ: Դարձեալ ի՞նչ հարկ կայ նոյնանշան նոր բառի մը գիմել, քանի որ անոր պէս հոմանիշներ անպակաս են:

Լուսածուխ

Երաշխեալ***** բառ մ'է, որ կը տրուի կարախաճան համաժողով մը, ընկի Սկովտիոյ, բառաբանական թարգմանութիւն է անգլ. Candle (քէնտլ) — coal (քոլ) հոմանիշին որ կը նշանակէ Լուսաւոր—սածուխ: Ասոր հոմանիշ է Խաւածուխ բառն, որուն նշանակութիւնն յայտնի է:

Լուսասպամ

Ծանօթ անքնն է որ գղ. կոչի Pierre de Bologne. այսպէս կը կոչուի վասն զի Բոլոնիա քաղքին մէջ շատ կը գտնուի: Կան Հանքեր որ իրենց ընկի տեղւոյն անուամբ կը կոչուին, ինչպէս Լաքրադոլաքար, Խլլամտաքար, Արաւոնաքար, և այլն. ըստ ասոնց կազմութեան անշուշտ անտեղի չերեւիր նաեւ գղ. Pierre de Bologne թարգմանաբար կոչել Բոլոնիաքար, որ թերեւս վերոյիշեալներէն աւելի կամ հաւասար ներդաշնակ լուսի: Լուսասպամ բառ մի քանի տարի է որ կազմուած է, որ կը նշանակէ լուսաւոր սպայի, վասն զի Հանքս տաքնալէն յետոյ, մութ տեղ մը եթէ դրուի, փոսփորի պէս լոյս կու տայ: Ըստ այս յատկութեան, լաւ է բառիս կազմութիւնը, բայց թերեւս աւելի ընդունելի ըլլայ Բոլոնիաքար կոչելն, վասն զի ամէն ազգաց մէջ, տեղւոյն յայտնի Բոլոնիոյ անուամբ կը կոչեն այս Հանքը:

Հ. Ս. ԵՐԵՄ.

Շարայարելի

* Հանքին յատկութիւնները յիշած ատեն կ'ընէ «... ի միման միշտ լուսաւոր երեւի, վասն այսորիկ իսկ կոչեցաւ փոսփոր յունական ձայնիւ որ նշանակէ Լուսաբեր, իսկ ես լաւագոյն վարկայ կոչել զպարզ մարմին զայս Լուսածին, առ որոշելոյ ի մեզ յայլ և այլ ի. մաստից լուսաբեր անուան»: Քրիստ (1870. էջ 166:

** Հին Բագմալիկաներու մէջ ի բաց առեալ Հ. Քաջունին այլ բանաստեղծ փոխանակ Լուսածնի, Փոսփոր գործածած են:

*** Նախնեաց գրոց մէջ Լուսածին բառը շատ

անգամ գործածուած է նախ շարականի մէջ «Արեւելք զերարփին և օթարան Լուսածին» — «Երա և մայր բանին տնտեսութեան Լուսածին ամպ. » — «Մարգարիտս Լուսածինս երեւլ յերկրէ և ի ծովն»: Արք. Ե. 3:

**** Այս բառը նախ կը նշանակէ Տիրամայր. Պարապակայ գրքին մէջ գրուած է «Լուսակիրն, յուսակիրն, աստուածածին, սքանչելածին» կոչոյ մայր: Եւ ուրիշ շատ տեղ իրեւինքնին լոյս ունեցող անակնադարձ «Արփաւաճանց շոքապիրին ակնա արեւա. » և այլն: ***** Հմմտ. Հանքաբանութիւնն Վիեննա 1897: